

HİMÂYE ARAYAN ŞAİRİN SULTANA NİYAZI: II. BAYEZİD DÖNEMİ ŞAİRİ GAYBÎ VE TERBİYET-NÂME'Sİ

Serkan TÜRKÖĞLU (*)

Öz

Osmanlı edebiyatındaki hâmilik sistemi, başta padişahlar olmak üzere devlette üst düzey görevlerde yer alan kişilerin sanatkârları maddi ve manevi destekleriyle koruma altına almaları şeklinde uygulanmıştır. Bu uygulama, bir müddet sonra bir gelenek hâline gelmiş ve yüzyıllarca varlığını devam ettirmiştir. Divan şairleri de hem maddi bir gelir elde etmek hem de toplum içerisinde saygın bir konuma ulaşabilmek amacıyla hâmililerle yakın temas kurma gayreti içinde olmuşlardır.

Osmanlı padişahlarının şiirle ilgilendikleri, hatta bir kısmının divan tertip edecek kadar çok sayıda şiir kaleme aldığı bilinmektedir. Padişahlar, şiir ve sanata olan ilgilerinin bir neticesi olarak şairleri ve sanatkârları da himaye etmişlerdir. Kendisi de bir şair olan, Adlî mahlasıyla şiirler kaleme alan II. Bayezid, saltanatı yıllarında birçok âlim, şair ve sanatkârı himayesi altına almış ve onlara maddi yardımlarda bulunmuştur.

II. Bayezid dönemi şairlerinden olan Gaybî, padişahın himâyesi altına girebilmek, ondan destek görebilmek için Terbiyet-nâme adlı bir eser kaleme almıştır. Hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmayan şairin tespit edilebilen tek eseri, Terbiyet-nâme'dir. Bu çalışmada, öncelikle Osmanlı edebiyatında hâmilik geleneği ile ilgili birtakım bilgiler sunulmuştur. Ardından, II. Bayezid dönemi şairlerinden olan Gaybî ile ilgili bazı tespitlerde bulunulmuş ve eldeki tek eseri Terbiyet-nâme, şekil ve içerik yönünden ele alınarak eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gaybî, Terbiyet-nâme, II. Bayezid, Himâye, Hâmî.

*) Dr., Öğretim Üyesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı (e-posta: turkoglu5858@hotmail.com). (ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6203-6717>)

A Poets Supplication Who Expect Sultan's Patronage: Gaybî The Poet of Bayezid II'ss Period and His Terbiyet-Nâme

Abstract

In the Ottoman literature Padishah and top bureaucrats carried out patronage mechanism by protecting artists with moral and material support. This mechanism became a tradition by the time and continued for years. Ottoman poets essayed to get in contact with top mentors in an effort to attain moral and material support by earning respect at society.

Ottoman Padishah were interested in poetry and also some of the wrote poesies enough to fix up e divan. As a result of their interest to poetry they patronised poets and artists. Bayezid II as a poet wrote poesies with the name of Adlî patronized many of the poets, artists and scholars; supported them by moral and material aspects who lived in his period.

Gaybî is a poet lived in Bayezid II's period, wrote a work named as Terbiyet-nâme for the purpose of attaining Padishah's patronage and his support. We have no informaton about his life and also the only work that belong to the poet is Terbiyet-nâme. In this article, formerly we presented some information about patronage mechanism in Ottoman literature. And then we made some determination about the Bayezid II period poet Gaybî and his only known work which is named as Terbiyet-nâme is examined by its form and content features. At the last we transmitted the text.

Keywords: *Gaybî, Terbiyet-name, II. Bayezid, Auspices, Protector.*

Giriş

Hâmî, Osmanlı toplumu gibi sosyal, onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda, sanatçının belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade edebilmesine yardımcı olan kişidir (İsen-Durmuş, 2006). Bu kişi / kişiler bizzat padişahın kendisi olabildiği gibi, şehzade, valide sultan veya devlet ricalinden üst düzey görevde bulunan biri de olabilir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren padişahların ve üst düzey devlet görevlilerinin; şairlere, sanatkârlara ve bilim adamlarına önem verdikleri, onları takdir ve himaye ederek maddi-manevi iltifatlarda buldukları bilinmektedir. Edebiyat bağlamında düşünüldüğünde, mevcut himaye sisteminin şairlerin daha başarılı eserler ortaya koymasına vesile oluşturduğu söylenebilir.

Osmanlı padişahlarının birçoğunun şiirle meşgul olması ve hatta bazılarının divan tertip edecek kadar çok sayıda şiir yazması, onların şiire ve sanata verdikleri önemi göstermektedir. Şiirle bu derece iç içe olan padişahların etrafında birtakım şairlerin yer almaması ve padişahla bir şekilde yakınlık kurmuş şairlerin de içinde bulunduğu şiir meclislerinin kurulmaması elbette düşünülemez. Bu tür meclisler, şair-hâmî arasındaki

irtibatın güçlenmesini ve şairin *caize*¹, *sile*², *hil'ata*, *câme* gibi adlarda isimlendirilen birtakım maddi desteklere ulaşmasını sağlıyordu. Şairlere yapılan bu yardımlar sadece nakdi değildi. Mesela Nefî, yazdığı bir kasideye karşılık olarak İlyas Paşa'dan atlar, köleler ve birçok kıymetli eşya ve altın almıştı. Hakeza Damad İbrahim Paşa da güzel kasidelerinden dolayı Nedim'in ağzını mücevherlerle doldurmuş. Mezkûr örneklerde ve yazılı belgelerde görüldüğü gibi şairler elde ettikleri bu gelirlerle hem geçimlerini temin ediyorlar hem de sanatlarını devam ettiriyorlardı.

Padişahların etrafında halkalanan ve hatta bizzat sarayda yaşama imkânı bulan şairler, toplumsal meselelerle yakından ilgileniyorlar ve hemen her konuda şiir yazmayı ihmal etmiyorlardı. Şairler, şairlik kabiliyetlerini göstermek, padişahın gözüne girmek, belli mevki ve makamları elde etmek amacıyla bazen da sırf padişaha duydukları saygı ve sevginin bir ifadesi yahut bir kulluk görevini ifa nişanesi olarak yazdıkları bu şiirlerle birçok gayeye birden hizmet etmiş oluyorlardı. Öyleki şairler şiir yazabilmek için sanki bahane arıyorlar ve bu bahaneleri bulmakta hiç de zorluk çekmiyorlardı. Cülûsiyye, zafernâme, gazavatnâme, surnâme, vilâdetnâme, sıhhatnâme vb. türden şiirler yazarak bu şiirleri devlet ricaline / hâmilelerine takdim ediyorlardı (Arslan, 2006).

Hâmilerin büyük çoğunluğunun, kendilerine takdim edilen şiirleri, bu işten anlayan biri olarak değerlendirmeleri, Osmanlı'nın şiir üretiminde sadece aktif olarak yer almalarını değil, aynı zamanda şiir ortamının ve şairin üslubunun belirlenmesi konusunda da müdahil olduklarını göstermektedir. Sanatçılar, okurun niteliği ve niceliği bakımından değer kazanır (İsen-Durmuş, 9-10). Bu bağlamda Halil İncılık'ın şu değerlendirmeleri de önem taşımaktadır: Belli bir sanat zevki ve anlayışına sahip olan patronun himayesi altında sanatkâr, ona göre eser vermeye özenirdi. Muhteşem Süleyman döneminde Osmanlı klâsik kültürünün yüksek sanat eserleri vermesinde, padişahın yüksek sanat anlayışının etkisi oldukça fazladır (İncılık, 2005).

Osmanlı Develiti'nin farklı dönemlerinde olduğu gibi II. Bayezid'in saltanatta bulunduğu 31 yıllık süre (1481-1512) boyunca âlimler, sanatkârlar ve şairler padişah tarafından himaye görmüşlerdir. Babasının dönemindeki ilmî ve fikrî hareketlilik, II.

-
- 1 Caize: Eskiden şairlerin yüksek mevkilerde bulunan kişilere sundukları medhiyeler karşılığında aldıkları hediye verilen isimdir. Caize genellikle para cinsinden olurdu (Pala, 1999.).
 - 2 Sile: Şairlere yazdıkları medhiyeler karşılığında verilen paradır. Bir nevi günümüzdeki telif ücretinin o dönemdeki karşılığı olarak da düşünülebilir (Türkoğlu, 2015, s. 252).
İtsen bu fakîri çok mu mesrûr
Çünkü *sile*-i kasîde meşhûr (Türkoğlu, 2015).

Andan *sile* görse n'ola şâir
Kim râfeti çok atâsı vâfir (Türkoğlu, 2015).

Bayezid döneminde de, biraz daha yavaş olmak kaydıyla devam etmiştir. Onun devrinde otuzdan fazla şair salyane alırdı. Bu nedenle namına çok sayıda kaside yazılmış; kitap ve risale sunulmuştur. Kendisine sunulan eserleri bizzat okur ve fikrini söylerdi (Uzunçarşılı, 1945). II. Bayezid dönemi, Osmanlı edebiyatının ilk dönemlerinde yetişen büyük şairlerin şöhretlerinin devam ettiği devir olmuştur. Fatih zamanında yetişen Ahmed Paşa ve Necâfî Bey, en güzel şiirlerini bu devirde yazmışlardır (İpekten, 1996).

Devrinde yaşayan âlimler ve şairler, padişahın lütuf ve ihsanından çokça faydalanmışlardır. Şairler için en büyük iltifat ise, padişahın *musahibi* olabilmektir. *Musahib*, başka bir ifadeyle *nedîm*, *karîn*, padişahın arkadaşı gibi daima yanında bulundurduğu, özel yaşamına ortak yaptığı, danışmanı ve sırdaşıdır (İnalçık: 24).

Bununla birlikte Osmanlı hâmilik sisteminin işleyişi içerisinde, bu uygulamanın ifadesi olan en belirgin kelimenin “terbiyet” olduğu söylenebilir. Sözlükte (Şemseddin Sami, 1999) “ilim ve edep öğretmek” anlamına gelen kelime, tezkirelerde hâmi için “terbiyet etmek”, “terbiyet eylemek” ve “terbiyet kılmak” şeklinde etken kullanılırken; sanatkâr için “terbiyet bulmak” ve “bir hâminin terbiyet-nâmesiyle bir makam elde etmek ya da şöhret bulmak” şeklinde yer almaktadır. Şairlerin tanınmalarını sağlayan unsur, hâmilerinin kendilerine sunduğu imkânlardır ki şiirlerde “terbiyet”³ kelimesi ile anlatılmak istenen de bu olmalıdır (İsen-Durmuş, 13).

Gaybî'nin eserine *Terbiyet-nâme* adını vermesi de muhtemelen benzer bir hâmi / himâye bulma isteğinin neticesidir. Gaybî'nin eserinin sultana ulaşip ulaşmadığı konusunda kesin bilgilere sahip değiliz. Hakeza kaleme aldığı bu eser karşılığında maddi bir kazanç elde edip etmediği hususunda da elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. İsmail Erünsal (1980) tarafından yayımlanan II. Bayezid dönemine ait bir inamat defterine göre o dönemde maddi yardım alan şairlerin adları ve meslekleri alfabetik olarak verilmiştir. Bahsedilen inamat defterinde, Gaybî adlı bir şair yer almamaktadır. Sadece bu inamat defterinde yer alan kayıtlardan hareketle şaire ve eserinin akıbetine dair kesin hükümlere varmak elbette doğru olmayacaktır.

1. Gaybî ve *Terbiyet-nâme*'si

1.1. *Terbiyet-nâme* Şairi Gaybî

3 *Terbiyet* kelimesinin şairler tarafından ne şekilde kullanıldığının daha net anlaşılabilmesi için şu örneğe bakılabilir:

Gecdi otuzdan yaşum bulmadum **terbiyet**

Bir gün idiser helâk bini bu mâhuliyâ (Erünsal, 2009).

15. yüzyılın son çeyreği veya 16. yüzyılın başlarında, Sultan II. Bayezid (öl. 1512)'in saltanatı döneminde (1481-1512) kaleme alınan *Terbiyet-nâme*, **Gaybî** mahlaslı bir şair tarafından yazılmıştır. Şair, eserinin yedi farklı beytinde mahlasını zikreder:

Kemterî-i âsiyân **Gaybî**-i bî-çâreyem
Rabbenâ ihfet 'aleynâ yâ emâne'l-hâifîn (90)

Behr-i şefâatî ki buved rûz-ı rustehîz
Gaybî zi-âb-ı dâde girifte besî şuhûd (106)

Takdîrlen olupdur her nesne **Gaybiyâ**
N'itsün bu hâle çarh-ı felek kec-reviş zamân (166)

Lâyık degüldi **Gaybî** gerçi tapunda ey şeh
Düşmiş ezelde likin boynına tavk-ı kullâb (305)

Ey belâ-keş **Gaybî**[-i] miskîn gedâ
Rûzigâr içinde meşhûr-ı belâ (307)

Cân tuhfesini 'özüyle sen devlet issine
Gaybî du'â-yı sıdkıla arz itmege iver (348)

Gaybiyâ dime sözi tûl u dirâz
Kulıyam anun ki söyler öz ü az (350)

Eserde şairin biyografisine dair net bilgiler yoktur. Klasik Türk edebiyatının temel kaynaklarından olan şüara tezkireleri ve biyografik bilgi ihtiva eden diğer muteber kaynaklar incelendiğinde, *Terbiyet-nâme* adlı bir eser yazmış Gaybî mahlaslı bir şaire tesadüf edilmemiştir.

Arapçada "hazır ve göz önünde olmama; görünmez ve bilinmez" (Şemseddin Sami, 1999) anlamlarına gelen "gayb" kelimesine nisbet eki ilave edilmesiy suretiyle oluşturulmuş Gaybî mahlasını, klasik Türk edebiyatında kullanan birkaç şair vardır:

1. Sunullah Gaybî (öl. 1676): 17 yüzyıl tasavvuf edebiyatının önemli temsilcilerinden sayılan mutasavvıfın adı mensur eserlerinde Kalburcuzade Sunullah Gaybi el-Kütahyevî ve Sunullah b. Ahmed b. Beşir Sunullah Gaybî olarak geçmektedir. Eserlerinde Gaybî mahlasını kullanmıştır (Kemikli, 2000).

2. Şeyh Ali Gaybî Efendi Bosnalı⁴

3. Şeyh Hasan-ı Gaybî Efendi (öl. 20. yy.): Rumeli'de Doyran ve Gevgili arasında Kıracdalı nahiyesinde 1864'te dünyaya gelmiştir. Nutukları vardır. Şiirlerinde Gaybî mahlasını kullanır (Hüseyin Vassaf, 2006).

Yukarıda ölüm tarihleri ve haklarında kısa bilgiler verilen Gaybî mahlaslı şairlerden hiçbirinin *Terbiyet-nâme* adlı eserin sahibi olmadığı kesindir. Eser, en geç 16. yüzyılın başlarında yazılmıştır. Yukarıda bahsedilen Gaybî mahlaslı şairlerden hiçbiri o tarihte hayatta değildir. Dolayısıyla *Terbiyet-nâme*, Gaybî mahlasını kullanan bir başka şaire ait olmalıdır.

Bu bilgiler ışığında Gaybî'nin hayatı hakkında edinebileceğimiz malumatlar, *Terbiyet-nâme* adlı eserinde yer alan bazı malumatlarla sınırlı kalmaktadır. Eserde şairin kendisi hakkında verdiği bilgiler oldukça azdır. Eserden hareketle Gaybî'nin II. Bayezid'in saltanatı döneminde (1481-1512) yaşadığını, maddi imkansızlıklarla yüz yüze olduğunu ve bir hâmi bulabilmek adına İstanbul'a geldiğini öğreniyoruz.

1.2. Eserin Adı ve Yazılış Sebebi

Tevhid, münacat ve na't konulu manzumelerden sonra "Sebeb-i Nazm" başlığıyla eserin yazılış sebebine yer veren Gaybî, bu bölümün başında adını anmadığı bir şeyten bahseder. Nüktedan, ilim ve irfan sahibi; hayır yapmayı ve ibadet etmeyi kendisine şiar edinmiş olan bu şeyh, birgün hastalanır ve ardından vefat eder:

Harc itdi ömrini her ne ki var
İşbu hâlilen geçürdi rûzigâr

Bir gün ol mahdûm oluben haste-hâl
Dünyeden el-kıssaa itdi intikâl (148-49)

Şeyhin vefatından sonra, talebeler arasına tefrika girer ve herbiri bir yana dağılır. Gaybî, bahsedilen şeyh için "**Mersîye-i Ahmed el-Bekricî Teğammedehu'llâhu li-gufrânihi**" başlıklı bir mersîye söyler. Başlıkta görüldüğü gibi şeyhin adı, Ahmed el-Bekricî olarak geçmektedir. Şeyhin ölümünden sonra derin bir hüzne gark olan Gaybî, ansızın hatiftten bir ses işitir. Bu ses, Rum diyarına gitmesini ve orada kendisine bir dert ortağı bulması gerektiğini salık verir:

Vaktidür kim bulasın bir gam-güzâr
Harc idesin aña ömri tâ ki var

4 *Tuhfe-i Nâilî*'nin indeksinde bu isim 3454 sıra numarasında kayıtlı görünüyorsa da bahsedilen sıra numarasında ve diğer bölümlerinde Bosnalı Şeyh Ali Gaybî hakkında malumata rastlanmamıştır. İlgili madde için bk. (Tuman, 2001, s. 37).

Var ne böyle niçeye dek ey fakîr
Derd ü gam içinde olasın esîr

Ger dilersen bulasın sıdk u vefâ
Rûm'a var kim olasın ehl-i safâ (183-186)

Hatiften gelen bu sese kulak veren Gaybî, Rum diyarına gider ve orada Allah dostu bir zata tesadüf eder:

Ol diyâra irdigüm vaktin hemân
Ugradum bir ehl-i Hakk'a nâ-gehân (192)

Gaybî'ye Rum diyarının ihsan ve fazilet yeri olduğunu, kaygılanmasına gerek olmadığını söyleyen Allah dostu zat, sözlerine şöyle devam eder: Bu memleketin padişahı, kemal sahibi ve oldukça cömert biridir. Adaleti ve ilmiyle dünyaya nam salmıştır. Sen sultanın (II. Bayezid) huzuruna var ve hâlini arz et. Zira o, bütün düşkünlere yardım eder ve ihtiyaç sahiplerinin her türlü hacatını karşılar.” O zatın tavsiyelerini dinleyen Gaybî, padişahın huzuruna çıkabilmek için derhal yola koyulur.

Tâ kim aldum bu nasihatden haber
Yine kıldum ben dahı azm-i sefer

Tâ varam ol âsitân-ı devlete
Yüz sürüp meşgûl olam hıdmete (218-219)

Padişahın huzuruna bir hediye (tuhfe) ile gitmenin daha doğru bir davranış olacağını düşünen Gaybî, padişaha sunmak üzere eserini (*Terbiyet-nâme*) kaleme alır. Bu eseri Sultan II. Bayezid'e sunmasının asıl maksadının da “terbiyet bulmak” olduğunu dile getirir.

Başlagıl yâdın nazm it bir kitâb
Gâlibâ işbu fikirdedür savâb

Terbiyetdür çün eşiginde murâd
Terbiyet-nâme di işbu nazma ad

Vargıl ol sultân-ı arza arz kıl
Himmetünden gel sukût-ı farz kıl (231-233)

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşıldığı üzere Gaybî, eserini padişahın himayesi altına girebilmek, kendisine bir hâmi edinebilmek ve padişahın maddi / manevi desteğini

kazanabilmek adına kaleme almıştır. Eserinde bunu açıkça ifade eden Gaybî, verdiği isimle (*Terbiyet-nâme*) de bu düşüncesini pekiştirmiş olmaktadır.

1.3. *Terbiyet-nâme'nin Yazılış Tarihi ve Sunulduğu Kişi*

Eserde ne telif ne de istinsah tarihine dair kesin bir tarih kaydı bulunmamaktadır. Bununla birlikte eserde yer alan bir başlıkta “*Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu'afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhü Te'âlâ Devletehü*” (vrk. 19^b) eserin sunulduğu padişahın adı açıkça söylenmiştir. Başlıkta da görüldüğü gibi bu eser, Sultan Bayezid'e takdim edilmiş veya onun adına kaleme alınmıştır. Ancak bu başlıktan hareketle, eserde adı zikredilen Sultan Bayezid'in Osmanlı tarihinde aynı adla anılan iki padişahın hangisine işaret ettiği kesin olarak anlaşılamamaktadır. Bâyezîd adı, yukarıda belirtilen başlık harcinde mesnevinin bir yerinde daha geçmektedir. Fakat bu beyitte de hangi Bayezid olduğuna dair ayırt edici bir özellikten bahsedilmemiştir:

Ma'rifet asrında olmışdur ferîd
Hüsrev ü hâkân-ı **Sultân Bâyezîd** (204)

Eserde yer alan *Kasîde-i Muvaşşaha* (22^a-24^b) başlıklı bölümde, dönemin padişahının övgüsü yapılırken **Adlî** ismi zikredilir. Buradaki hâliyle **Adlî**, bir isim olmaktan öte, aynı zamanda bir şair olan II. Bayezîd'in şiirlerinde kullandığı mahlasıdır (Coşkun 2001:135). Bu ifadeden de açıkça anlaşılmaktadır ki Gaybî, eserini Sultan II. Bayezîd (Adlî)'e sunmuş veya onun için kaleme almıştır.

Evrâk-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûh
Tâ '**Adlî** nüshasında bir fasla virdi bin bâb (286)

Yukarıda bahsedilen bilgilerden hareketle, eserin Sultan II. Bayezîd'in saltanat yıllarında kaleme alınmış olduğunu söylemek mümkündür. Net bir tarih verememekle birlikte *Terbiyet-nâme* adlı bu eserin, 1481- 1512 yılları arasında bir tarihte yazıldığını söyleyebiliriz.

1.4. Nazım Şekli

Mesnevi nazım şekliyle yazılan *Terbiyet-nâme'nin* bazı bölümlerinde kaside nazım şekli kullanılmıştır. Bunlardan ilki 53-90. beyitler boyunca devam eden tevhid konulu kasidedir. İkincisi, “*Mersiye-i Ahmed el-Bekricî Te'ammedehu'llâhu li-gufrânihi*” (154-168) başlıklı mersiye'dir. Üçüncüsü 275-306. beyitler arasındaki muvaşşah⁵ kaside;

5 Edebiyat terimi olarak muvaşşah: *Bir manzumeyi oluşturan mısraların veya beyitlerin baş tarafına, ortasına veya sonuna yerleştirilen harf, hece veya kelimeler marifetiyle gizli bir isim veya ifade oluşturmaktır* (Tavukçu 2008: 221). Ayrıca “muvaşşah” larla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. (Yekbaş 2012: 2649-2700).

sonuncusu da 324-349. beyitler arasında yer alan Sultan Bayezid'in övgüsü için yazılmış kasidedir.

“Kaside-i muvaşşaha” başlıklı manzumenin her beytinin birinci mısralarının ilk harfleri yan yana getirildiğinde (سلطان الملت والدين سلطان بايزيد) *Sultânü'l-millet ve'd-dîn Sultân Bâyezîd* ibaresini vermektedir:

- (س) Salursa ĥaddi bürka‘ bî-tâb ola meh-tâb
(ل) Lâf eyleriken ey meh mevc-i felekde ĥûrşîd
(ط) Tâķ-ı revâķ-ı luţfuñ irişdi şarķ u ġarba
(ا) Ey âfitâb-peyker ‘ arz eyleyende ‘ ârız
(ن) Nesli sa‘ âdetilen meşhûr u zî'l-ĥasebdür
(ا) İrmez bisât-ı ħurba sa‘ yile kimse ey dil
(ل) Luţfuñ ġüninde beñzer olmadı ġonca ĥandân
(م) Maĥķûr eylesün Ĥaķķ her kim saña ‘ adûdur
(ل) Lâm itdi ħâmetini evc-i felekde mâhuñ
(ت) Tâ ‘ ömr oldıġunca dergâĥ-ı ĥazretüñde
(و) Vird-i zebân olupdur erbâb-ı ‘ aķla medĥüñ
(ا) Evrâķ-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûĥ
(ل) Lâ-şekk murâda irdi mekes iden ħapusın
(د) Devr itdigünce bu çarĥ ey mihr ü mâĥ-çihre
(ى) Yazdı ezel ħalem tâ zâtuñda ĥulķ-ı mürsel
(ن) Nevmîdiken özinden ey niçe faķr ehli
(س) Söz muĥtaşar ola çün ‘ ârif ħatında ey dil
(ل) Lâl oldı ĥışmıñılan düşmen dili çü sûsen
(ط) Târf-ı çemende çenâr ĥışmıla çeşm ü vechüñ
(ا) Ey niçe ‘ unf ehli ħahruñla oldı çün pîr
(ن) Nażmuñ dürinden ey şeh ħan oldı baġrı la‘ lüñ
(ب) Bûrhân-ı vâzıĥ oldı vaşfuñda ‘ aķla lâ-şekk
(ا) Ol resm-i cûdilen kim ad ħoydı ‘ âlem içre

- (ع) Yazmadı kilik-i kudret cismün nazîrin ayruğ
- (ج) *Z'ân dem ki gûş-kerdem dürr-i kemâl-i vaşfeş*
- (د) Yapışdı dâmenüñe ihlâşilen gönül çü
- (ه) Devrinde kılmazıdı şekvâ faķırdan ammâ

1.5. Vezni

Mesnevi nazım şekliyle yazılan eserde, kaside nazım şeklinin kullanıldığı üç bölüm yer almaktadır. Mesnevi nazım şeklinin esas olduğu bölümlerde vezin hep *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıdır. Bunun dışında kaside nazım şekliyle kaleme alınan tevhid konulu manzumede (53-90. beyitler) *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*; mersiye içerikli bölüm (154-168. beyitler) *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* ı; kaside-i muvaşşaha başlıklı bölümde (275-306. beyitler) *mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün* kalıbı ve son olarak II. Bayezid'in övgüsünün yapıldığı bölümde (324-349. beyitler) *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır.

Sonuç olarak Gaybî, *Terbiyet-nâme* adlı eserinde dört farklı kalıp kullanmıştır. Bunlar sırasıyla:

1. *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*
2. *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*
3. *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*
4. *mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün*

Eserde aruz vezninin kullanımını hususunda birkaç beytin haricinde kayda değer ciddi aksaklıklar görünmemektedir.

1.6. Beyit Sayısı

Gaybî, eserinin sonunda *Terbiyet-nâme*'nin kaç beyitten ibaret olduğuna dair herhangi bir bilgi vermemiştir. Tespit edebildiğimiz tek nüshadan hareketle oluşturduğumuz metne göre *Terbiyet-nâme*'nin beyit sayısı 359'dur.

1.7. Eserin Muhtevası

Gaybî, eserinde klasik dönem mesnevi tertibi hususiyetlerini göz önünde bulundurmıştır. Mesnevilerin kahr ekseriyetinde olduğu gibi *Terbiyet-nâme* de tevhid konulu bir manzumeye başlamaktadır. Eserin giriş bölümündeki ilk sekiz beyitlik manzumede bir başlık yer almamaktadır. Bu bölümdeki ilk dört beyit Arapça olarak

yazılmıştır. Devamındaki dört beyitte ise, bir işe başlarken Allah'ın adının anılmasının gerekliliği vurgulanmıştır.

Akabindeki “Nükte” başlıklı bölümde (9-21), esma-i hüsnadan bazı isimler zikredilerek devamında gelecek olan tevhid manzumesine zemin oluşturulmuştur.

22-39. beyitler boyunca "Tevhîd-i Bârî Azze İsmehu" başlıklı yine bir tevhid manzumesi yer alır. Gaybî, bu bölümde Allah'ın varlığına ve bir oluşuna vurgu yapar. Allah, her şeyden münezzehtir, Onun eşi ve bir benzeri yoktur. O, kudret kapısında kendisine el açanları asla geri çevirmez.

Tevhid konulu manzumelerden sonra 40. beyitten itibaren 52. beyte kadar olan “Münâcât” başlıklı bölümde şair, hem isteklerine kavuşabilmek için hem de eserini tamamlayabilmek adına Allah'a niyazda bulunur.

Eserin 53. beytinden itibaren 91. beytine kadar devam eden kaside, yine tevhid içeriklidir. Gaybî bu manzumede, eserin diğer bölümlerine nisbeten biraz daha ağır bir dil kullanmıştır. Bu bölümde, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin daha yoğunlukta olduğu görülür. Ayrıca tevhid konulu bu manzumede, metnin muhtevasına da uygun düşecek şekilde birçok ayetten iktibas yapıldığı da görülmektedir.

91. beyitte başlayıp 101. beyitte sona eren “Na't-ı Resûl Sallallâhu Aleyhi ve Sellem” başlıklı bölüm, başlıktan da anlaşılacağı gibi Hz. Peygamber'in övgüsü için yazılmış bir manzumedir. Bu bölümde, Hz. Peygamber'in özelliklerine ve diğer paygamberlerden ayrılan vasıflarına işaret edilmiştir.

101. beyitten itibaren ikinci bir na't manzumesi yer alır. 16 beyit boyunca devam eden bu bölümün ilk dört beyti Farsça olarak yazılmıştır. Bu bölümde de yine Hz. Peygamber'in üstün vasıflarından bahseden Gaybî, bu manzumenin sonunda Hz. Peygamber'e salat ü selam getirerek mahşerde Hz. Peygamber ile birlikte haşredilmeleri için Allah'a dua eder.

“Medh-i Âl ü Ashâb Rıdvânullâhi Aleyhim Ecma'in” başlığını taşıyan ve 118. beyitten 138. beyte kadar devam bu bölümde, Hz. Peygamber'in en yakınındaki isimlerin; Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin övgüleri dile getirilir. Devamında ise zehirlenerek şehit edilen Hz. Hasan ve Kerbela'da şehit edilen Hz. Hüseyin'den bahsedilir. En sonunda Hz. Abbas ve Hz. Hamza'yı zikrederek bu bölümü tamamlar.

“Sebeb-i Nazm” başlıklı bölümde Gaybî, eserini kaleme alma sebebini ayrıntılı bir biçimde izah etmektedir. Yukarıda “Eserin Adı ve Yazılış Sebebi” başlıklı bölümde ayrıntılı bilgi verildiği için, bilgilerin tekrar edilmemesi adına sadece bu bölümün başlığına yer verilmiştir.

“Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-Zu'afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhu Te'âlâ Devletehü” (242-262) başlıklı bölümde Sultan II. Bayezid'in övgüsüne yer verilmiştir.

Onun kudretinden ve cömertliğinden bahsedilerek, sultanın hzuruna varan herkesin lütuf ve ihsanla döndüğü ifade edilmektedir.

Bu bölümden sonra “kaside-i muvaşşaha” başlıklı 31 beyitlik bir manzume yer alır. Yine Sultan II. Bayezid için yazılan bu kasidenin sonunda Gaybî, içinde bulunduğu zor durum nedeniyle bu eseri yazdığını ve padişahın lutfuna mazhar olmak istediğini bildirir.

Gaybî, muvaşşah kasideden sonra yine padişah için yazdığı ikinci bir kasideye yer verir. Padişahın isteklerini yineleyen Gaybî, fakirlik ve çaresizlik nedeniyle padişahın huzuruna varmak istediğini ifade eder.

350-359. beyitler, eserin bitiş bölümünü oluşturmaktadır. “Hâtimetü’l-Kitâb” başlıklı bu bölümde şair, Sultan II. Bayezid’in vasıflarını muhtasar bir şekilde anlatabildiğini; fakat sultanın şiir ehlinin ve şiirin kıymetini bileceğini söyleyerek eserine son verir.

Terbiyet-nâme'nin konu başlıkları şu şekildedir:

(1-8) **Tevhid manzumesi**

(9-21) **Nükte**

(22-39) **Tevhîd-i Bârî Azze İsmuhu**

(40-52) **Münâcât**

(53-90) **Kaside**

(91-101) **Na't-ı Resûl Sallallâhu Aleyhi ve Sellem**

(102-117) **Medh-i Resûl Sallalâhu Aleyhi ve Sellem**

(118-138) **Medh-i Âl ü Ashâb Rıdvânullâhi Aleyhim Ecmaîn**

(139-153) **Sebeb-i Nazm**

(154-168) **Mersiye-i Ahmed el-Bekricî Te'ammedehu'llâhu li-gufrânihi**

(169-180) **Temmet**

(181-186) **İşâre-i Hâtif**

(187-195) **Hitâb Vey**

(196-219) **Nasîhat Dâden-i Ân Merd ve Kasd-i Sefer Bâ-Hümâ-yı Devlet**

(220-241) **Mesnevî**

(242-266) **Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu'afâ Sultân Bâyezîd b**

Halledallâhu Te'âlâ Devletehü

(267-274) **Mesnevî**

(275-306) **Kasîde-i Muvaşşaha**

(307-323)

(324-349) **Kasîde**

(350-359) **Hâtimetü'l-Kitâb**

1.8. Nüsha Tavsifi

Elimizdeki eserin ulaşabildiğimiz tek nüshası Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Seyfettin Özege Bölümü, Agah Sırrı Levend Yazmaları 46 (ASL 46) numarada yer almaktadır. 28 yapraktan oluşan bu nüshanın başında, 1^a'da "Terbiyet-nâme" başlığı bulunmaktadır. Bu başlığın hemen altında kütüphane mührü yer almaktadır.

Eser, 1^b'den itibaren başlamaktadır. Okunaklı talik hatla imla edilen nüshanın her sayfasında ortalama 7 satır bulunmaktadır. Başlıkların yazımında kırmızı mürekkep kullanılmıştır. Eserin beyit sayısı 359'dur.

Nüshanın başı:

*Bismike Allâhümme yâ ehle's-şenâ
Elleżî Rabbi's-semâvâti'l-ulâ*

Sonu:

Ref' olundu rûy-ı nazımdan niķâb
Söz budur *vallâhü a'lem bi's-şavâb*

2. Trasnkripsiyonlu Metin

TERBİYET-NÂME

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

[1^b]

1. *Bismike Allâhümme yâ ehle's-şenâ
Elleżî Rabbu's-semâvâti'l-ulâ*

2. *Ĥâmiden li'l-Ĥâliķi'l-muĥyi'l-memât
Ve leķad bi'z-zât Ferdü bi's-şifât*

3. *Li'lleżî ed'û du'âen dâ'imen
Eşrefi'l-maĥlûķi ķadren menzilen*⁸

6 (Ey) övgüye layık olan, yüce göklerin Rabbi! Senin isminle (başlıyorum).

7 Ölülerini dirilten yaratıcıya, zatında bir, sıfatlarında Ferd olana hamdederek başlıyorum.

8 Her daim kendisine dua ettiğim, kıymeti ve varlığıyla, yaratılanların en şerefliisidir.

4. *Âli v'aşhâbihi necmi'l-hüdâ*
Fî deyâcîri leyâli'l-ihtidâ⁹

5. İsm-i zât-ı Hakk'a iden i' tişâm
Her ne iş dutsa ola lâ-şekk temâm
[2^a]

6. Her ne söz kim Hakk'ıñ adıyla gelür
Sem'üme nûrun 'alâ nûrin olur

7. İsm-i zâtıyla çü kıldum ibtidâ
İdüben mürsel sözine iktidâ

8. Lâ-cerem oldı kelâmum 'ayn-ı nûr
Sâ'atı menden yaña bir gûş ur

Nükte

9. Hâlîk-ı bî-çûn u Hallâk-ı ezel
'Âlim ü 'Allâm u Hayy-ı lem-yazel

10. Levh-i dilde tıfl-ı cân için sebağ
Nükte-i tevhîdi yazdı bir varağ

11. Tâ ki her dem anı dil tekrâr ide
Diyüp illallâh hem ikrâr ide
[2^b]

12. Pes gerek kim mü'min-i pâk-i' tiğâd
Dâyimü'l-evkât Hakk'ı ide yâd

13. İşbu ma' niden çü cân aldı haber
Habbetü's-sevdâya itdi bir nazâr

14. Heybeti Kâf'ında ol Sîmurğ-bâl
Dökdi şehbâz-ı revândan per ü bâl

15. Başladı ol bülbül-i büstân-ı¹⁰ cân
K'ide âğâz-ı hezârân dâsitân

16. Hârc ide vaşf-ı Hakk'dan bir güher
Kim nazardan düşe ol lü'lü-i ter

9 *Onun ashabi, karanlık gecelerde yol gösteren yıldız gibidir.*

10 Nûshada بستان şeklinde imla edilmiştir.

17. Gülsitân-ı vaşfına bir murğ-zâr
Aça kim bülbül ide şad-murğı zâr

18. Gerçi hûrşîd-i şîfâtı itse berķ
Cümle-i zerrâtı nuķķı ide ğarķ
[3^a]

19. Mihr-i evşâfî tûlû' itse çü fey
Bî-vücûd olur vücûd-ı cümle şey

20. Kâçreye kaçan sığar 'ummân u Nîl
Peşşe-i bî-tâķat olmaz bâr fil

21. Lîk vaşfından Hüdâ'nuñ zerrece
Söyledi âĝâz idüben şemmece

Tevhîd-i Bârî 'Azze İsmuhu

22. Didî ey sulţân-ı 'âlem pâk-zât
Cümle sendendür vücûd-ı kâyinât

23. Hâlîķ-ı eşyâsın ammâ bî-ĝarâz
Hem degülsin cevher ü cism ü 'arâz

24. Zât-ı pâkünde 'aķıl bî-hûşdur
Derk ü idrâkünde cân medhûşdur
[3^b]

25. Bilmedi zâtuñ kemâhî ķamu şey
Mâ-'arefnâķ¹¹ ile tûmâr oldu ķayy

26. Kim ne dirse zâtuña teşbîhden
Kej-ķaberdür hâlîdür tevcîhden

27. Zât-ı pâkündür müberrâ-yı cihât
Yoķdurur zâtuñda hem hâdiş-şîfât

28. Kûdretüñ bâbında yoķdur mâ-cerâ
Hükmin imzâsında yoķ çûn u çerâ

11 *Ey Allah, seni şanına yakışır bir şekilde bilemedik.* Bk.: Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, Kesit Yay., İstanbul, 2013, s. 474.

29. Ni' metinüñ gâyet ü pâyânı yok
Bî-nihâyet lu'fî vü ihsânı çok

30. Cism ü cân u ' aql u idrâk ü yakîn
Cümlesi ni' metdür andan şeksizin

31. Anuñiçün çekdi üstâd-ı kâlem
İşbu ma' nî resmine müşgîn-raşam

[4^a]

32. *Zikr-i in' âmeş çü in' âmeş buved*
*K'ey kocâ ez-bende itmâmeş buved*¹²

33. *Hâk ki tevfiği bi-hamdeş menhotest*
*Lâ-cerem itmâm-ı hamdeş mihnetest*¹³

34. Ey Hudâvend-i mu' allâ zât-ı pâk
Nice hamd itsün seni insân-ı hâk

35. Her ne kim vaşfuñda dir ins ü melek
Nisbeti yok ez-semek tâ nüh-felek

36. Didi *lâ-uhsî senâen*¹⁴ çün Resûl
Ol imâm-ı pîşvâ-yı cüz ü kül

37. Pes gerek kim olına izhâr-ı ' acz
Vaşf-ı zâtında çü yoğdur bed' ü ' acz

38. ' Âcizem bârî münâcât ideyüm
Dergehüne ' arz-ı hâcât ideyüm

[4^b]

39. Tâ kıla maşşûd [u] hâcâtum revâ
*Fehve li'l-maşşûdi gâyâtü'l-münâ*¹⁵

12 *Onun nimetlerini anmak, (yine) nimetleri ölçüsünde olur. Kulun onu (hakkıyla) itmam etmesi nasıl mümkün olur?*

13 *Doğrusu ona hamd etmek (İlahi) bir lutfufla olur. (Yoksa) ona hakkıyla hamd etmek çok zordur.*

14 *Lâ-uhsî senâen aleyke ente kemâ esneyte alâ nefsike: Hakkındaki övgüleri saymam, sen kendini övdüğün gibisin.* (Hadis-i Şerif). Bk. Yılmaz, age., s. 431.

15 *O, murad edilenin en yücesidir.*

Münâcât

40. Ey Hudâvend ü Kerîm ü Kirdgâr
Ve'y Raḥîm ü Qâdir ü Perverdigâr

41. Zât-ı pâküñ vaşfına irmez 'uḡûl
Yok şıfâtuñ derkine fehm içre yol

42. Qamuya elṡâf u faḡr ü 'adl ü dâd
Hep cenâbuñdan olupdur müstefâd

43. Cümle ḡalka sensin ey Ḥaḡ kâr-sâz
Kim saña eyler ḡamu 'arz-ı niyâz

44. Nefs elinde 'âcizem ey dest-gîr
Düşmüšem Bârî Hudâyâ dest-gîr

[5^a]

45. Ey Ğafûr u ey Şekûr u ey Raḥîm
Gösteriyor baña râh-ı mustaḡîm

46. Göñlimi pür-nûr it esrârılan
Qıl müşerref 'âḡıbet dîdârılan

47. Şoñ nefes îmânılan it hem-ḡarîn
Kör ola tâ çeşm-i şeytân-ı la'în

48. Ey niçe 'âşî çün ol dergâhda
Biñ günâhı mahv ider bir âhda

49. Mevc iderse baḡr-i luṡfuñ şemmece
Kimsenüñ ḡalmaz günâhı zerrece

50. Ger men-i bî-çâreye ey pür-kerem
Raḡmet itseñ ne ola luṡfuñda kem

51. Budur ümmîdüm kim ey Rabbe'l-'ibâd
İtmeyesün men gedâyı nâ-murâd

[5^b]

52. Dilerem senden eyâ Rabbe'l-enâm
K'ola hem bu nazm 'avnüñlen temâm

Kaşîde*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*

53. Şâni^ç -i bî-çûn sensin bâsiṭ-i şaḥn-ı zemîn
Emrûne münkâd tâ fark-ı semâ-yı heftümîn

54. Yoğ heyûlât u şuver zâtuñda ey Ḥayy u Qadîm
Cevher ü cism ü ' arazdan hem münezzehsin yaḡîn

55. Mümteni^ç hem-tâñ şibhiñ olmağı mümkün degül
Fâ' il-i muṭlaksın u lu' b u vüçüduñ şeक्सizin

56. Zât-ı pâküñdür mu^ç arrâ vaşmet ü noğşândan
Ey Ḥudâ-yı ber-kemâl Şâni^ç -i cân-âferîn

57. Zerrece mâhiyyetüñ kılmaz ' uḡûl idrâk hîç
Cümlesi ser-geşte vü bî-hûş kılmış kendüsin

[6^a]

58. Ey Ḥudâ-yı pâk-zât u Şâni^ç -i bî-çûn kim
Qudretüñ fikrinde ' âciz oldı ' aḡl-ı ḥurde-bîn

59. Naşş-ı kâṭı^ç dur kelâmuñ ey Ḥudâ *lâ-reybe fih*¹⁶
Nâzil itdüñ bilmek için zâtıñı ' ilme'l-yaḡîn

60. Qudretüñlen devr ider nüḥ-tâḡ-ı ezraḡ nîlgûn
Ḥikmetüñlen ber-ḡarâr oldı zemîn-i heftümîn

61. Eyledüñ cennât içinde ravza vü Rıḡvân u ḡaşr
Selsebîl ü Kevşer ü ḡılmân u ḡûr-ı meh-cebîn

62. Emrûne her kim [ki] münkâd olmadı ḡaḡḡâ ki ol
Çün ' Azâzil oldı merdûd-ı ebed tâ yevm-i dîn

63. Çünki nâṭıḡdur kitâbuñ *inne ba' ḡa' z-ḡanni işmün*¹⁷
İ' tibâr olmaya pes bir ḡann-ı *ḡavme' z-ḡâlimîn*¹⁸

64. Fâ' il-i muṭlaksın ü fi' lüñde ey Ḥallâḡ-ı ḡaḡḡ
Kimini maḡbûl idersin kimini ḡ'âr u la' in

16 Onda hiç şüphe yoktur. (Bakara 2/2).

17 Zandan çok sakının. (Hucurât 49/12).

18 ... *zalim kavmi* hidayete erdirmez. (Tevbe 19/40).

[6^b]

65. Âdem'i bîrûn kılduñ cennet-i firdevsden
Kurb-ı hâzret bulmuşiken rahmetüñle hem-çarîn
66. Kavmini Hûd'uñ helâk idende havf idüp didi
*Rabbena irham 'aleynâ ente hayrû'r-râhimîn*¹⁹
67. Dîde-i Ya' kûb'ı kılduñ hüzn içinde bî-başar
Yûsuf'uñ yirini tâ kim eyledüñ ça' r-ı zemîn
68. Berr ü bahrüñ şâhı kılduñ hâkim-i ins ü perî
Ol Süleymân-ı zamânı kim odur zerrîn-nigîn
69. Virdüñ İdrîs'e behişt içinde a' lâ mertebe
Eyledüñ cennât içinde hûrlan anı mekîn
70. Virdüñ Eyyüb'a Hudâyâ hil' at-i 'abden şekûr'²⁰
Tâ ki kahruñ nûş kıilup eyledi ketm-i enîn
71. Kim ki İbrâhîm gibi ey Haç saña münkâddur
Lâ-cerem gülzâr ola katında şahñ-ı âteşîn
- [7^a]
72. Ey Kerîm ü pür-kerem Hallâk-ı halk-ı kâyinât
Kim bize virdüñ Resûl-i reh-nümâ-yı pâk-dîn
73. Zübde-i maşşûl-i 'âlem mefhar-i şadr-ı ezel
Merkez-i hatm-i nübüvvet *rahmeten li'l-'âlemîn*²¹
74. Çâr-yârin kim ki sevdi cânılan ey pâk-zât
Eyledüñ şer' inde anuñ merdüm-i dâna-yı dîn
75. Kudretünden zâhir oldu 'âlem içre dört fuşûl
Hikmetündür k'eyledüñ faşl-ı bahârı ber-güzîn
76. Hil' at-i kâkûm arza çekdi sâmuñı raqam
Naşş kıldı çün ve şakç iderdi âb-ı rahmetin

19 *Rabbimiz bize merhamet et. Sen, merhametlilerin en hayırlısısın.*

20 ... *çok şükreden bir kul idi.* (İsrâ 17/3).

21 *Seni ancak alemnere rahmet olarak gönderdik.* (Enbiyâ 21/107).

77. Dikdi çetr ü sâyebânun fark-ı nüh-târemde meh
Âfitâb-ı şâh-ı ‘ âlem urdı zerrîn-efserin

78. Feth-i zulmet eyleyüp hûrşîd-i çarh-ı zer-nigâr
Günbed-i hâdrâda peydâ kıldı rakş-ı hançerin
[7^b]

79. Sebze-pûş oldı Hızır-veş ravza-i rûy-ı çemen
Oldı semâ-yı İrem bir nisbet-i huld-ı berîn

80. Bürka^c -i âlin donatdı luţfilan yir câ-be-câ
Ol ‘ arûs-ı bîkr gibi geydi yaşıl hil^c atin

81. Urdı dem bâd-ı şabâ gülşende oldı hoş-hevâ
‘ İtrılan kıldı mu^c attar cân dimâğın nâ-gehîn

82. Oldı eţrâf-ı çemende süvârân her yañeden
Bâğ-ı firdevs oldı gülşen buldı ferr ü zînetin

83. Bülbül-i şûrîde kıldı gülşen içre zemzeme
Çahdı bir taht-ı zümürüd oldı gül meşhed-nişîn

84. Aldı nesrîn [ü] kıranfil sûsen ü sünbül niğâb
Açdı gülnâr ü şakâyık zanbağ [u] gül çihretin

85. Duttı âvâzın belâbil ‘ arşa çıkdı gulgule
Cennet-i firdevs-veş oldı zemîni şanasın
[8^a]

86. Tütüyâ vü erğânûn u nesteren ü yâsemen
Nergis ü reyhân u nesrîn ü benefş ü yâsemîn

87. Sîb ü nârenc ü turunc emrûd bâ-‘ ünnâb u nâr
Piste vü lîmûn u engûr u bih ü bâdâm u tîn

88. Rağmetüñ âbından alur cümle ey Haqq-perveriş
Şun^c mîna olsun Hudâyâ şad-hezârân âferîn

89. Men nice tevhîd ü hamdüñ eyleyem ey pâk-zât
Didi lâ uhşî senâer²² çün imâmü’l-mürselîn

22 Bk.: 36. beytin dipnotu.

90. Kemterî-i ‘âşiyân **Gaybî**-i bî-çâreyem
*Rabbenâ ihfet ‘aleynâ yâ emâne’l-hâifîn*²³

Na‘t-ı Resûl Şallallâhu ‘Aleyhi ve Sellem
Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

91. Ey kilîd-i maḥzen-i emlâk-i cân
Ve’y rumûz-ı sır-ı Hâḳḳ’a nüktedân
[8^b]

92. Mürsel ü Muḥtâr u ḥatm-i enbiyâ
Seyyidü’s-sâdât faḥr-i evliyâ

93. Raḥmet-i zâtı mu‘allâ-yı ezel
Merkez-i resm-i Ḥudâ-yı lem-yezel

94. ‘Ayn-ı ervâḥa ruḥuñ nûr-ı başar
Mu‘cizâtuñ eñ kemi *şakḳe’l-ḳamer*²⁴

95. Zî-şeh-i kevneyn sulṭân-ı ‘abâ
Kim maḳâmuñ sidresidür müntehâ

96. Şâḥib-i *Levlâk* kıldı seni Hâḳ
Tâ kim alduñ sır-ı levḥinden sebaḳ

97. Mihr-i rûyuñ pertevidür şem‘-i cem‘
Hüsn-i ḥûyuñ defteridür cem‘-i şem‘

98. Yoluña biñ biñ cihân u cân fedâ
Ey şeff‘-i evliyâ vü aşfiyâ
[9^a]

99. Na‘tün içre çün ḳamu ey dürr-i cûd
‘Acz deryâsında ğarḳ olmuş vücûd

100. Men kimüm kim söyleyem vaşfuñ senüñ
Ya ne dilüm var ki idem şerḥüñ senüñ

101. Sözümlen olmuşumdur şermsâr
Ey medâr-ı cism ü cân ma‘zûr-ı dâr

23 *Ey korkanların kendisinden emin olduğu Rabbimiz, bizi koru.*

24 *Kıyamet saati yaklaştı, ay yarıldı.* (Kamer 54/1).

Medh Resûl Şallalâhu ‘Aleyhi ve Sellem

102. *Ey ‘ayn-ı zât-ı pâk-i to sermâye-i vücûd
Ve’y cevher-i vücûd-ı to ser-cümle ‘ayn-ı cûd²⁵*

103. *Tâ şöd dilet tılısm-ı ezel genc-i lem-yezel
Mîhr-i muhabetet zi-heme halk dil rübûd²⁶*

[9^b]

104. *Zerrât-ı kün fekân yakîn şöd çü âfitâb
Ân dem ki meh vücûd-ı to dîdâr-ı Haq-nümûd²⁷*

105. *İnsân ki şöd mezâhir-i esrâr-ı kâyinât
Ez-naqd-i cevher-i to resîde be-her çi bûd²⁸*

106. *Behr-i şefâ‘ atı ki buved rûz-ı rustehîz
Ġaybî zi-âb-ı dîde girifte besî şuhûd²⁹*

Ķâle’n-nebîyyü ‘Aleyhi’s-selâm İzâ Şalleytüm ‘Aleyye Fe‘ammimû Sadeķa Rasûlullâh

107. *Kâyinâtun fahri ol ‘âlî-cenâb
‘Ammimû kıldı hîţâb-ı müsteţâb*

108. *Tâ ki ma‘ lûm ola hîlkatden murâd
Niçün oldı âb u âteş hâk ü bâd*

109. *Enbiyâya vâşıl olmaķdur çü farz
Tâ kim insânı ide dergâha ‘arz*

[10^a]

110. *Bu cihetden ide Feyyâz-ķıdem
Cevher-i hâke besî fażl u kerem*

111. *Âremümde oldıķıçün bevn ü bu‘ d
Ķurbet olmaz niçe olsa cehd ü cühd*

25 *Ey temiz zatın kaynağı varlığı sermayesi ve vücudun cevheri lütuf kaynağı olan!*

26 *Senin gönlün ezel tılısmı ve sonsuzluk hazinesi olduğu için bütün halkın gönlü senin muhabetine kapılmıştır.*

27 *Senin ay (gibi) yüzün Hakk'ın yüzünü gösterince (yansıtınca) kün fekân'ın zerrelere güneş gibi ortaya çıktı.*

28 *Senin cevherinin nakdi her neye ulaştıysa, (o) kainatın sırlarının görüldüğü insan oldu.*

29 *Gaybî, kıyamet gününde (Onun) şefaatine ulaşabilmek için gözyaşı döküyor.*

112. Pes gerekdür ârife bir sebeb
K'olına maflûb anuñılan taleb

113. Âl ü aşhâba idenler iktidâ
Vâsıl olur mürselîne bî-riyâ

114. Anlaruñlan Haqq'a vâsıl olasız
Neyimiş maqşûd-ı hilkat bilesiz

115. Pes gerek kim eş-şalât ü ve's-selâm
Mücib-i emr-i Nebîce ola 'âm

116. Kanlar ağlatdum anuñcün hâmeye
Yazup evşâfını anuñ nâmeye

[10^b]

117. Hâlıkâ men 'âşîyi yevm-i va'îd
Anlaruñlan haşr kııl budur ümîd

Medh-i Âl ü Aşhâb Rıdvânullâhi 'Aleyhim Ecma'în

118. Ey sa'âdet çarhına çün âfitâb
Ve'y şadâkat burcına çün mâh-tâb

119. Dîn içinde şeyh hem pâk-i' tîkâd
Kim felek farqında Şiddîk oldı ad

120. Aḥmed'ün yâri emîrû'l-mü'minîn
Âl ü aşhâb arasında ber-güzîn

121. Âfitâb-ı maflâ' -ı burc-ı şafâ
Ya' nî Bû-Bekr-i Şadîk-i Muştafâ

122. Saña olsun çok taḥiyyât ü selâm
Meskenüñ itsün Hudâ dârü's-selâm

[11^a]

123. Biri 'Ömer'dür emîrû'l-mü'minîn
Kim anuñlan buldı kuvvet şer'-i dîn

124. Ehl-i şirki katlı idüp koydı ad
Dinde maqşûdı oldı 'adl ü dâd

125. Dîn bisâtında be-ğâyet muhteşem
Bârgâh-ı Hâk'da gâyet muhterem

126. Raḥmetinden Hâk'ıñ olsun kâm-yâb
Cennet-i firdevse bulsun feth-i bâb

127. Biri kim 'Osmân-ı Zî'n-nûreyn'dür
Hulq'ıssî şâhib-i hûreyndür

128. Câmî'-i Ku'rân 'ilmüñ menba'ı
Halk'ı içinde luḥf u hilmüñ mecma'ı

129. Âfitâb-ı tâli'-i firûz-baht
Dünye vü 'uqbâda şâh-ı tâc u taht
[11^b]

130. Ğarq'ı idüp raḥmetde yâ Rabbe'l-enâm
Ravza-i cennetde kııl añâ maqâm

131. Ol şeh-i aşhâb u dâmâd-ı Nebî
Genc-i vaḥdet ehlinüñ ser-meşrebi

132. Ya' nî ol şâh-ı 'Aliyyi Murtażâ
Kerremallâhü liḳâen ve'rtezâ

133. Hârbilen feth' kıldı Hâyber'i³⁰
Şîrlik anuñ devrinde dürdi defteri

134. Kâabri olsun pür-taḥiyyât u şalât
Bâkî oldukca vücûd-ı kâyınât

135. Ol imâmeyn Ḥasan birle Hüseyn³¹
Kim bularuñlan bula aşhâb zeyn

136. Birisi zehrilen oldı mübtelâ
Biri hem oldı şehîd-i Kerbelâ
[12^a]

137. Her birine cândan olsun biñ dürûd
Mesken olsun anlara dârü'l-hulûd

30 Bu hâliyle vezin problemlidir.

31 Bu hâliyle vezin problemlidir.

138. Hâzma vü ' Abbâs'a olsun çok selâm
Raḥmete ğarḳ olsun aşḫâb-ı kirâm

Sebeb-i Nazm

139. Vardı bir şeyḫ-i kâmil nüktedân
İşbu aşr içinde bir şâhib-ı kırân

140. ' Âlim-i ma' rûf meşḫûr-ı diyâr
' Âlem-i ' unşurda merd-i nâmdâr

141. Ḥayr u iḥsân idi her dem pîşesi
Tâ' at ü zühd idi hem endîşesi

142. ' Âlim ü ' âmillerüñ ser-defteri
Aḫmed ü Muḫtâr şer' üñ serveri

[12^b]

143. Zâhiri şer' ile baḫr-i bî-kerân
Bâtnı sırrile gencdür nihân

144. Kim şorsa sırr-ı bâbından ḫaber
Kân-ı dürrinden gelürdi bu güher

145. *Her ki-râ esrâr-ı kâr âmûḫtend*
*Müḫr kerdend ve deḫâneş düḫtend*³²

146. Kaçan itsün sırr evinde ḳîl ü ḳâl
Çün bilürdi vaşfa gelmez zevḳ-i ḫâl

147. Ḥare itdi ' ömrini her ne ki var
İşbu ḫâlilen geçürdi rûzigâr

148. Bir gün ol maḫdûm oluben ḫaste-ḫâl
Dünyeden el-ḳışşâ itdi intikâl

149. ' Âlemi ğarḳ itdi zulmât-i felek
Çerḫe girdi ' arş u ferş ins ü melek

32 *Her kime işin sırrını öğrettiyseler, mühür vurup ağzını diktiler.*

[13^a]

150. Ders ü taḥşîl ü ḥuzûr u cem'iyet
Zevk ü şevk ü 'ilm ü fehm ü ma'rifet

151. Cümlesi oldu hemân-dem târumâr
Gice gündüz ağlar olduḡ zâr zâr

152. Düşdi ṭullâb arasına tefriḡa
Kimi ġarba ġitdi kimi maşriḡa

153. İşbu resme oldu çün ḡâl-i cihân
Eyledüm işbu sözi vird-i zebân

Merşiyeye-i Aḡmed el-Bekricî Teḡammedehu'llâhu li-gufrânihi

Mef'ûlü fâ' ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

154. Ey gevher-i şerî' ate şarrâf-ı ḡurdedân
Ve'y cevher-i ḡaḡîḡate 'ummân-ı bî-kerân

155. Ḳayd-ı ta'alluḡ içre düzûp şeh-per-i yakîn
Uçduñ maḡâm-ı aşla çü tâvûs-ı ḡülsitân

[13^b]

156. Dilüm fenâda ḡalmaduñ ü eyleduñ ḡüzer
Olduñ beḡâ maḡâmına şehbâz-ı âşiyân

157. Kesdi vü dikdi zâtuña bir cübbe-i fenâ
Tâ sâ'at-i nücumîde üstâd-ı kehkeşân

158. Ṭutdı ḡurûş 'âlemi ġavġâ ḡopardı âḡ
Çarḡı getürdi çarḡına her kûşede fiġân

159. Derdâ vü ḡasretâ vü dirîġâ ki sen daḡı
İtdüñ vedâ' terk idüben bunca ḡân ü mân

160. Bu 'ömr-i bî-vefâya nice ola i'timâd
Ṭurmış ḡafâda virmez ecel kimseye emân

161. Şol çarḡ-ı keḡ-revende kimi ḡılmadı zebûn
Ya ḡansı derd-mendüñ olmadı baġrı ḡan

162. Yoğdur bu çarh-ı zâlimiñ inşâfî gâlibâ
Birdür çatunda pîr-i gedâ şâh-ı nev-civân
[14^a]
163. El-kışşa cân virür gam u derdile biñ kezin
Devr-i felekde kim k'ola bir lahza şâdmân
164. Anlar ki rûh-ı mağz idi dergâha hem-çarîn
Geldi ciğâna gitdi vü muhtâc-ı nîm-nân
165. Kaçan vefâ kıılır bize bu çarh-ı bî-vefâ
Andan beter kıılır bizi bî-şekk ü bî-gümân
166. Takdîrlen olupdur her nesne **Gaybiyâ**
N'itsün bu hâle çarh-ı felek kec-reviş zamân

167. Besdür hikâyet eylemek ammâ zi-cân u dil
Eyle du'âyı şıdķıla kııl rûhına revân
168. Olsun mağâm-ı rûhına cennât-ı hûr-ı 'în
Şol resme kim mezarıdurur ravza-i cinân

Temmet

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

169. Bir gün ol hûrşid-i çarh-ı rûzigâr
Bürka'ın ref' idüp oldı âşikâr
[14^b]
170. Dikdi çarha hargeh-i hayâmât-ı zer
Ol şeh-i hancer-keş ü zerrîn-kemer
171. Çııdı taht-ı lâjiverde urdı tâc
Kâyiâtüñ küllinden aldı bâc
172. Virdi zerrât-ı ciğâna tâc-ı zer
Oldı pâmâl-i çemen lü'lü'-yi ter
173. Bürka'ın ref' idüp yağıdı perdesin
Çarha şaldı bezm-i mâhuñ zühresin
174. Târumâr odı hemân bezm-i kamer
Durdı zulümâtüñ gurâbı bâl ü per

175. Men ğarîb-i dil-ħazîn ü derdmend
Zâr u giryân u faķîr-i müstemend

176. Eylemedüm künc-i vaħdet ihtiyâr
Tâkum tâk eylemişdi rûzigâr

[15^a]

177. Bu zamânun teşvîşiylen bî-ħuzûr
Kâlbüme bir laħza gelmezdi sürûr

178. Kâr-ı bârından cihânun dûr idüm
Dirliğümden dünyede el yur idüm

179. Olmışıdum ğam içinde şöyle ğarķ
K'idemezdüm giceden gündüz[i] fark

180. Nâ-tevân idüm yoĝıdı dest-gîr
Olmışıdum ğam arasında esîr

Îşâre-i Hâtif

181. İşbu hâlilen gezerdüm nâ-gehân
Sem' üme bu irdi kim ey nâ-tevân

182. Nice ğâmnâk olasın ü ğam-perest
Rûzigâr içinde hem hâtır-şikest

[15^b]

183. Vaķtidür kim bulasın bir ğam-güzâr
Harc idesin añâ' ömri tâ ki var

184. Var ne böyleniçeye dek ey faķîr
Derd ü ğam içinde olasın esîr

185. Ger dilersin bulasın şıdķ u vefâ
Rûm'a var kim olasın ehl-i şafâ

186. Hâtifün pendini kıldum istimâ'
Bir zamân ħurrem olup kıldum simâ'

Hiķâb Vey

187. Didüm ey miftâh-ı genc-i dürr-i nihân
Ve'y sa' âdet baħrine lü'lü'-feşân

188. Saña olsun şad-hezârân merhabâ
Kim sözüñden buldı dil şıdķ u şafâ

[16^a]

189. Her ne söz kim söyledüñ ma' kıldür
Cân u dilde lâ-cerem maķbûldür

190. Söz ki ma' kııl olsa ol maķbûl olur
'Âķılıñ sözine âdem kıul olur

191. Çünkü hâtıfden irişdi bu haber
Eyledüm ey cân hemân 'azm-i sefer

192. Ol diyâra irdiğüm vaķtın hemân
Uğradum bir ehl-i Hâķķ'a nâ-gehân

193. Baķdı gördi beni ol Raķman-perest
Kim be-ğâyet bî-ħuzûrum dil-şikest

194. Didi kim ey derdmend-i ħâk-sâr
Ne sebeden buldı ħalbûñ inkisâr

195. Vaşf-ı ħâlûmi aña arz eyledüm
Her ne kim ħalbinde vardı söyledüm

[16^b]

Naşîĥat Dâden-i Ân Merd ve Kıaşd-i Sefer Bâ-Hümâ-yı Devlet

196. Vâķıf oldu ħâle çün ol nüktedân
Didi kim ey derdmend nâ-tevân

197. Çekme kıayģu renc ü teşvîş ü hümûm
Fazl u iĥsân yiridür iķlîm-i Rûm

198. Ey besî bî-çâreler ey derdmend
Rûm iķlîminde oldu sûdmend

199. Bu diyâr içinde lâkin ey gedâ
Âsitân-ı devlete var bir hümâ

200. Pîr-i şâh-ı 'aķl u dânişdür yaķîn
Yoķ anuñ gibi cihânda ħurde-bîn

201. Dergehi ʿâldür ammâ nâmver

Bir kemâl ehlidür ü şâhib-nazar

[17^a]

202. Zabt idüpdür her kemâli bî-galat

Varısa ehl-i kerem oldur faqat

203. ʿAdl-i dâdından çıqupdur arşa ad

Dergehine varan olmaz nâ-murâd

204. Maʿ rifet ʿaşrında olmışdur ferîd

Hüsrev ü hâkân-ı Sulţân Bâyezîd

205. Kâşif-i esrâr u keşşâf-ı rumûz

Vâkîf-ı ahvâl ü şarrâf-ı künûz

206. Genc-i hikmet bâbınıñ miftâhıdur

Şemʿ -i nûrı cemʿ -i dil mişbâhıdur

207. Bir işâret itse söz tavzîh olur

Bir sözilen biñ ğaraz telvîh olur

208. Muhtaşar vechile dirse bir güher

Niçe maʿ nâyı muţavvel derc olur

[17^b]

209. Her meʿ ânîye ki buldı fetḥ-i bâb

Eyledi faşl-ı beyânın çün kitâb

210. Tapusunda çok çok ehl-i kelâm

Eşigidür ravza-i dârü's-selâm

211. Didi var katına cismüñ qanılan

Hâliñi arz it aña ikrâmilen

212. Kâyinât içinde oldur ehl-i cûd

Var anuñ katuna yüz sür kıl sücûd

213. Vaşf-ı hâlünden hikâyet eylegil

Çarḥ-ı zâlimden şikâyet eylegil

214. Şâyed andan saña ola fetḥ-i bâb
Himmeti bî-ḥaddür ‘ âlî-cenâb

215. Derdüne iderse ol ider ‘ ilâc
Her kesâd ehline ol virür revâc

[18^a]

216. Ger ḳatunda şefḳate yol bulasın
Ḳamunuñ ḳatunda maḳbûl olasın

217. Dürr-i gevher-bârını gûş eyledüm
Bir zamân ḥurrem olup cûş eyledüm

2218. Tâ kim aldum bu naşîhatden ḥaber
Yine ḳıldum ben daḥı ‘ azm-i sefer

219. Tâ varam ol âsitân-ı devlete
Yüz sürüp meşgûl olam ḥıdmete

Meşnevî

220. N’ola didüm şâha dest-âvîz nâm
Resm-i ‘ âdetdür çün ol beyne’l-enâm

221. Yine fikr idüp didüm ey nâ-tevân
Dâ‘ inüñ ola du‘ âsı armağan

[18^b]

222. Yiri fikr itme du‘ â vü medḥ ḳıl
Cümle evşâfını şâhuñ şerḥ ḳıl

223. Nice tuḥfe alasın kim ḥûb ola
Şerḥ-i vaşfindan şehüñ mergûb ola

224. Ehl-i dil ḳatında bir maḳbûl söz
Kim vire bir ma‘ nide biñ dürlü yüz

225. Yegdürür dürr ü güherden ol yaḳîn
Aña lâyıḳ tuḥfe pes budur hemîn

226. Gerçi ol şehzâde-i tûḥfî-maḳâl
Nazm içinde gösterür sihr-i helâl

227. Gülşen-i dergâhına her nüktedân
Açdı çün bülbül hezârân dâsitân

228. Kapusunda kimseye düşmez mecâl
Dergehinde niçe fireng oldı lâl

[19^a]

229. Lîk men dervîşe gûyâ oldı farz
K'âsitânına du'âm olına arz

230. Çün budur 'âlemde şâh-ı nîk-nâm
Adını hayrılan añar hâş u 'âm

231. Başlağıl yâdın nazm it bir kitâb
Gâlibâ işbu fikrdedür şavâb

232. Terbiyettür çün eşiginde murâd
Terbiyet-nâme di işbu nazma ad

233. Vargıl ol sulţân-ı arza arz kııl
Zimmetünden gel suķût-ı farz kııl

234. Lâ-şek ol kim 'âlem içre koydı ad
İtmedi her ehl-i dîni nâ-murâd

235. Yazılır adına anuñ biñ kitâb
K'açılır bir faşlına yüz dürlü bâb

[19^b]

236. Çün budur 'irfân içinde nâmdâr
Yiri hâre it her ne kim kalbünde var

237. Tâ kala devrinde şâhuñ yâdigâr
Döndügince nice çarh-ı rûzigâr

238. Nüşa-i fehmün egerçi nüh-felek
Eylemişdür naķş u resmin melek

239. Çarh elinden fehm ü idrâki gönül
Târûmâr itdi çün ol evrâk-ı gül

240. Kanan dil kim dürr-I vaşfın nazm ide
Nükte-I medhinde ma' nî fehm ide

241. Lîk vaşfından gönül gûş eyledi
Başladı nağmât idüp cûş eyledi

**Medh-i Sultânü'l-Ümerâ Melce'ü'z-zu'afâ Sultân Bâyezîd Halledallâhü Te'âlâ
Devletehü**

[20^a]

242. İşbu tehbîri çü kıldum dilde berk
Na' ti gülzârından açdum bir berg

243. Çekdüm ismine şehûñ müşgîn-resm
Tâ müşerref ola ismiylen bu nazm

244. Başladum vaşfında nağmât eyledüm
Şad hezârân bülbülü mâd eyledüm

245. Didüm ey sultân-ı hâkân-ı cihân
Devlet ü bahtılan olğıl kâmrân

246. Ve'y şehinşâh-ı cihân-ı nîk-nâm
'İzz ü iqbâlilen olğıl müstedâm

247. Ber-devâm ol dinde ey şehriyâr
Eyledükce devr çarh-ı rûzigâr

248. Kâmetünden dür olsun ehl-i saht
Dâyimâ olsun tufeylün tâc ü taht

[20^b]

249. Aşl u neslün pâk ü mişlün lâ-nazîr
Ey niçe miskîne sensin dest-gîr

250. 'Adl ü inşâf üzre ey şâhib-kırân
Bendedür çapuñda şad Nûşirevân

251. Bahr-i luţfuñ ile oldı zer-nişâr
Kim taḥassür eyledi ebr-i bahâr

252. Eyle koydurduñ seḫâ resminde ad
Kim iderdi Ḥâtem'in cûdını yâd

253. Ḥilmilen meşhûr u şâh-ı dil-nüvâz
Ḥalkılan memdûh serv-I ser-firâz

254. Her kişünüñ kudreti vü hâsılın
Bir nazarda bilür anuñ menzilin

255. Luḫfi yektâ neyyir-i a' zam-şıfat
Kim kıılır dervîş ü bâya merḫamet
[21^a]

256. Ser-firâz-ı gülsitân [u] lâlezâr
Ḥâk-i dergâhı olupdur zer-nişâr

257. Zî sa' âdet menba'ı fahr-i cihân
Kim rüsûm-ı devlete virmez emân

258. Oldurur dünyâda şâh-ı ihtiyâr
Kim irişmez evc-i ḥükmine gubâr

259. Başı devletlü yüzi çün âfitâb
Sözi şekker-rîz luḫfi bî-ḫisâb

260. Şâhib-i luḫf u seḫâ kânıdır ol
Menba'-i 'aql u ḫayâ kânıdır ol

261. Dutısardur 'âlemi ol yüzi mihr
Günbed-i ḫaḫrâda çün mihr-i sipihr

262. Âşikâr oldı cihâna çü âfitâb
Aldı burc-ı mâh-ı devletden niḫâb
[21^b]

263. Kim saña yavuz şanursa ol Celîl
Ḥâzretüñ eylesün ḫ'âr u zelîl

264. Kim dutarsa eşigüñde iki dil
Kıl yüzün ḫara ḫalem-tek iki dil

265. Devletilen dinde ol müstedâm
Hâzretünde dâyim olsun hâş u 'âm

266. Hükmiñe münkâd olsun şeyh ü şâb
Söz budur *vallâhü a'lem bi's-şavâb*³³

Meşnevî

267. Ey künûz-ı nuţka şarrâf-ı cihân
Ve'y rumûz-ı dürr-i nazma nüktedân

268. Söze başla vü dimâğı tâze kııl
Söze gel bülbül gibi âvâze kııl

[22^a]

269. Tûfî-veş nazmuñda ol şekker-feşân
Tâ şafâ bula sözüñden 'aql u cân

270. Sa'y it nazmuñda cem'e eyle emek
Kim düşe maqbûl ola pür-nemek

271. Hâzır ol sözüñde key sakla edeb
Sözi eyle söyle k'ola bü'l-'aceb

272. Ğayr-i maşşûduñ sözinden kııl hâzer
Eyle faşl u bâb medhinden haber

273. Bir muvaşşah yâdına manzûm kııl
Nâm-ı kişver-zâdını ma'lûm kııl

274. Başla fikr ü zevk ü şevk ü sa'yile
Yaz rikâ'-I şülş-i nazmın neshîle

Kaşîde-i Muvaşşaha

Me'ülü Fâ' ilâtün Me'ülü Fâ' ilâtün

[22^b]

275. Salursa haddi bürka' bî-tâb ola meh-tâb
Adı toğarsa hürşid zerrât ola nâ-yâb

33 *Doğruyu en iyi Allah bilir.*

276. Lâf eyleriken ey meh mevc-i felekde hûrşîd
Geldi kapuñda şimdi diler ki ola bevvâb

277. Tâk-ı revâk-ı luţfuñ irişdi şark u ğarba
Cûduñ katında lâ-şekk bir katre bahr-i sîm-âb

278. Ey âfitâb-peyker ‘arz eyleyende ‘ârîz
Çâk itdi yaqasını gülşende verd-i sîr-âb

279. Nesli sa‘ âdetilen meşhûr u zîl-ğasebdür
Aşlına ‘âlem içre dinildi ğayr-ı ensâb

280. İrmez bisât-ı ğurba sa‘ yile kimse ey dil
Tâli‘ lü şol kim aña ğarc ide ‘ömri fi’l-bâb

281. Luţfuñ güninde beñzer olmadı ğonca ğandân
Kim şubh ile çeldi k’âğzın pür itdi ğun-âb

[23^a]

282. Mağğûr eylesün Ħağğ her kim saña ‘adûdur
Gözi yaşıla her dem olsun vücûdı ğarğ-âb

283. Lâm itdi ğâmetini evc-i felekde mâhuñ
Mihr-i sa‘ âdetüñ tâ fâş itdi ‘âleme tâb

284. Tâ ‘ömr oldığunca dergâh-ı ğazretüñde
Yüzüm süreydim ammâ ğılmaz müsâ‘ id esbâb

285. Vird-i zebân olupdur erbâb-ı ‘ağla medğüñ
Kim vaşfiña yazarlar uş dürlü dürlü elğâb

286. Evrâğ-ı zulm lâ-şekk devrinde oldı mensûğ
Tâ ‘Adlî nüşhasında bir faşla virdi biñ bâb

287. Lâ-şekk murâda irdi mekes iden ğapusın
Çün bir nazarda eyler mağşûda feth-i ebvâb

288. Devr itdiğünce bu çarğ ey mihr ü mâh-çihre
Ēılsun du‘ â ğapuñda el götürüben ağbâb

[23^b]

289. Yazdı ezel kalem tâ zâtuñda hulk-ı mürsel
Halk arasında saña cân oldu âl ü aşhâb

290. Nevmîdiken özinden ey niçe fakr ehli
În'âm-ı bârgâhuñ itdi ğanı vü erbâb

291. Söz muhtaşar ola çün 'ârif katında ey dil
Kaşr it kelâmı zinhâr taşdı'ola çü itnâb

292. Lâl oldu hışmıñlan düşmen dili çü sûsen
Garç eyledi vücûdın çeşminde seyl-i sürh-âb

293. Tarf-ı cemende çenâr hışmıla çeşm ü vechüñ
Çâk itdi gül yaqasın nergisde koymadı h'âb

294. Ey niçe 'unf ehli qahrûñla oldu çün pîr
Ve'y niçe şeyh-i fertût luftuñla oldu çün şâb

295. Nazmuñ dürrinden ey şeh kan oldu bağı la' lüñ
Mercâni suya saldı nazmuñda bahr-i seyl-âb

296. Bürhân- vâzîh oldu vaşfuñda 'aqla lâ-şekk
Tâ 'aks-i şüretini yazdı dil üzre aħbâb

[24^a]

297. Ol resm-i cûdilen kim ad koydı 'âlem içre
Kelle'l-lisânü kaṭ'â fî 'aşrihi feğtâb³⁴

298. Yazmadı kilik-i kudret cismüñ nazîrin ayruk
İndirmedi senüñ-tek bir rûhı ve daħı aşlâb

299. *Z'ân dem ki ğuş-kerdem dürr-i kemâl-i vaşfeş
Kerdem be-ħasb-i şâkat nazmeş çü dürr-i hoş-âb³⁵*

300. Yapışdı dâmenüñe ihlâşilen gönül çün
Beher-i şevâb ve'y-râ ez-ğam be-luṭf-ı der-yâb³⁶

34 Hiç şüphesiz ki dil, onun çağında köreldi ve sönük kaldı.

35 Onun vaşfının olgunluk incisini işittiğim zaman (ona) takat getirebilmek için nazmımı tatlı su incisi gibi yaptım.

36 Onun sevap payını gamdan lütfâ eriştir.

301. Devrinde kılmazdım şekvâ fakırdan ammâ
Nidem ki çarh-ı gerdûn kıldı zarûrât îcâb

302. Men nâ-murâd ey şeh lu' bile çarh-ı kej-rev
Feryâd kim bıraktı devrânilen be-girdâb

303. Dürr-i sa' âdetüñ tâ nazmını kıldum izhâr
Düşdi nazardan ayruq yâkût u lü'lü'-i nâb
[24^b]

304. Zâhir-i kemâl-i vaşfuñ 'âlemde hemçü meh-tâb
Mâ-fi'l-kitâba kılduñ şâfi dürr ile kem-âb

305. Lâyık degüldi **Gaybî** gerçi tapuñda ey şeh
Düşmiş ezelde lîkin bu boynına tavk-ı kullâb

306. Her dem şabâ çü çârüb pâk eyler âsitânüñ
Ebr-i bahâr dâyim sağâ gibi seper âb

عجزنا

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

307. Ey belâ-keş **Gaybî**[-i] miskîn gedâ
Rûzigâr içinde meşhûr-ı belâ

308. Gerçi fi'l-cümle şehi medh eyledüñ
Ya' nî aşl u nesli şerh eyledüñ

309. Keşf itmek eyledüñ ey nâ-tevân
Sırr-ı evşâfin ki hiç olmaz beyân
[25^a]

310. Bir güher harc itmek idüñk'ey gedâ
Kâyinâtuñ küllisi olmaz bahâ

311. Zerre-vâr özine virenler vücûd
Vaşfi mihrinde olupdur bî-vücûd

312. Ma' rifet bâbında meşhûr-ı diyâr
Zerrece bulmaz çatında i' tibâr

313. Çün bu 'aşr içinde oldur mû-şikâf
Yiri epsem urmagil beyhûde lâf

314. Haddüni bil sözde öp hâk-i qadem
Haddün olmayanda urma hîç dem

315. Haddini bilen kimesne ehl olur
Şol ki bilmez haddi pür-cehl olur

316. Pes saña lâzım budur kim ey gedâ
Hâzretine idüben yüz biñ du'â
[25^b]

317. İdesin luţfıla ahvâliñi 'arz
Hâlüñi 'arz eylemekdür saña farz

318. Çarh elinden câmi bî-hûş itdigün
Su yirine qanlı yaş nûş itdigün

319. Qaddüni ham eyledügin bâr-ı gam
Cismüni qarç itdigün seyl-âb-ı nem

320. Nâr-ı qahrilen olup zîr ü zeber
Bî-ħuzûr oldıgüñivü der-be-der

321. Bu kitâb içre beyân it ey gedâ
Niçe bir gamnâk olasın pür-belâ

322. Hâlüni dergâhına min-küllü bâb
Besdür i' lâm itmek mâ-fî'l-kitâb

323. Pes yiri nazm eyle hâlün ey faqîr
Şâyed olasın qaribe dest-gîr

Kaşîde

Me' ulü Fâ' ilâtü Me'â' ilü Fâ' ilün

[26^a]

324. Ey âfitâb-ı 'ârız u bahtıla mu' teber
Şem'-i ruħında câmıla pervânedür qamer

325. Kilk-i kaçâ ezelde sa' âdet-nişânsın
Yazdı tırâz-ı vaşfuña ber-mûcib-i kader
326. Gördüm ruhuñla kaçuñı yâr bir ad didüm
*Âmentü bi'llezî ceme'a's-şemse ve'l-kamer*³⁷
327. Çeşmüm siyâh nüshası[nı] ' arz için şehâ
Her demde dürr-i eşkile dilümde noqtalar
328. Luţfuñla cân u dildür cânâ ümmîd-vâr
Kahruñla dil şikestdür ü ' aql der-htaţar
329. Dürr-i nizâm-ı vaşfuñı tâ eyledüm beyân
Düşdi revân nazardan yâķûtları dürer
- [26^b]
330. Hüsni ruhuñ katında gül evrâķı ber-ţaraf
Çeşmüñ katında nergis-i şehlâ-yı bî-başar
331. *Ân şâh-ı meh-liķâ-yı perî-veş melek-şfat*
*Rûh est lik âmede der-sîret-i beşer*³⁸
332. Olsun hümâ-yı devletüñe cilveger felek
Bulsun şehâ kapuñda kim arasa zer-kemer
333. Meşhûr-ı devletile vü zıll-ı bülend-ķader
Ma' rûf-ı haşmetile kemâl ehli pür-hüner
334. Ol şâh-ı Hüsrevî ki künûz-ı sa' âdete
Ėarķ itdi anı dileyüp baķmadı bir nazar
335. Men bî-sitâruñ n'ola ol şâh-ı dil-nüvâz
Güş ide hâlini dutamaz hasteden haber
336. Derdâ ki men Ėarîbi kıllup çarķ esîr-i hâk
Derd ü Ėam ü belâda ki kıldı zîr ü zeber

37 Güneşi ve ayı bir araya getirene inandım (iman ettim).

38 O melek sıfatlı ve peri gibi ay yüzlü şah ruhtur, ama beşer suretinde gelmiştir.

[27^a]

337. Mecerûh u dil-şikeste vü mağbûn-ı ğam-perest
Hâtır melûl ğamla giriftâr u der-be-der

338. Mekr-i cihândan ne ' acéb bulmadum hâlâş
Cân mihnetile oldı besî pâredür ciger

339. Mañlûba irmege didiler zûr u zer gerek
Men nâ-tevân-ı hastedene zûr var ne zer

340. Şabrum kemâle irdi şehâ faqr u fâkda
Tedbîr aña kıldı k'idem dünyeden sefer

341. Biñ terağhüm ideridüñ men gedâya ger
Bilseñ bu kıan olası bağrum neler çeker

342. Şükr it bu hâle kılma kıapuñdan faķiri redd
Dâr-ı fenâ degüldür ü illâ ki reh-güzer

343. Sultân-ı ' âlem olmağâ itme dilâ heves
Kul olmağ eşiginde saña mertebe yeter

[27^b]

344. Kıağ -ı ta' alluğ eyleyüp ihlâşilen göñül
Geldi kıapuña dâmenüñe ya' nî el şunar

345. Levh-i dile ki mihrüñi yazdı ezel kıalem
*Ķad kâne fihî zâlike ke'n-nağşı fı'l-ğacer*³⁹

346. Evşâf-ı hâlini kıamu tûmâra yazuben
Seni devlet issi Hüsrev-dergâha ' arz ider

347. Sensüz kıaçan murâda irüp bağt-vâr olam
Zinhâr derdmendüm ü der-hâl-i men meger

348. Cân tuğfesini ' özrle sen devlet issine
Ğaybî du' â-yı şıdķıla ' arz itmege iver

39 Şüphesiz o, taşa nakşedildi.

349. Taşdîf ise hemîn ola ol âsîtânda
Ey bî-sitâre epsem ü kııl sözi muhtaşar

Hâtimetü'l-Kitâb

Fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün

[28^a]

350. **Gaybiyâ** dime sözi tûl u dırâz
Kulıyam anuñ ki söyler öz ü az

351. Tab' uña âsândurur nazım eylemek
Ârif olana hemîndür söz dimek

352. Gerçi gözde görünür az cüşsesi
Lîk her harfinde biñdür nüktesi

353. Biri biñ dimek be-gâyet sehl ola
Lîk biñi bir diyenler ehl ola

354. Şem' -i vaşfuñ biñde birin söyledüm
Biñi birde ya' nî kim derc eyledüm

355. Gerçi yazdum muhtaşarca nâmeye
Kânlar ağılatdum velîkin hâmeye

356. Şol ki bilür ehl-i nazmuñ ' izzetin
Ehl-i dildür kim bilür söz kıymetin

[28^b]

357. Lîk şol kim itmemiş nazmum aña barķ
İdemez har mühreyilen dürri fark

358. Sen sözüñ ehline söyle kemîn sözi
Tâ yine şol kimse kim vardur gözi

359. Ref' olındı rûy-ı nazımdan niķâb
Söz budur *vallâhü a' lem bi's-şavâb*⁴⁰

40 *Doğruyu en iyi Allah bilir.*

Sonuç

Gaybî, 15. yüzyılın sonlarında 16. yüzyılın başlarında yani sultan II. Bâyezid'in saltanat yıllarında (1481-1512) hayatta olan bir şairdir. Tezkirelerde ve diğer biyografik bilgi içeren kaynaklarda, şairin hayatına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu makaleye konu olan eseri *Terbiyet-nâme*'den başka bir eserini de tespit edemediğimiz Gaybî'nin hayatına dair bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Eldeki tek eserinden hareketle maddi anlamda ciddi sıkıntılar çektiği ve bu nedenle dönemin padişahı II. Bayezid'den himaye görmek amacıyla Rumeli'ne seyahat ettiği anlaşılmaktadır. Bunun neticesi olarak da *Terbiyet-nâme* adlı bu eseri kaleme almıştır.

Osmanlı edebiyatı geleneği içerisinde şairlerin kendilerini himaye edip, maddi-manevi destek görecekları kimselerle yakın ilişkiler kurmaları, onlar tarafından şiir yazmaya teşvik edilmeleri hep hâmilik sisteminin işleyişi içerisinde vuku bulan hadiselerdir. Bu anlamda bir hâminin himayesi altına giren şair, hem maddi bir gelir elde etmiş olur hem de bu himâye, onun bulunduğu çevrede saygınlık kazanması bakımından önem arz eder. Bu bağlamda Osmanlı edebiyatındaki hâmilik geleneği, ham hâmi hem de şair için saygınlık ifade eden kültürel bir gelenektir. Kuşkusuz ki bahsedilen bu gelenek, şairlerin birçok bireysel veya toplumsal olayı bahane ederek her fırsatta şiir yazıp bu şiirleri hâmilere takdim etmelerinin yolunu açmıştır.

Bir divan şairi olarak Gaybî de padişahın iltifatını kazanabilmek, bir kazanç elde edebilmek amacıyla bahsedilen bu gelenek çerçevesinde bir eser kaleme almıştır. Bu eserin yazılmasının amacı, eserin adında da anlaşılacağı gibi "terbiyet bulmak" yani hâminin hususi ihsanlarına mazhar olabilmektir. Eserin kaleme alınış amacı hâsıl olmuş mudur bilemeyiz; ama Gaybî'nin bu eserle divan edebiyatı geleneğine bir katkı sunduğu aşikârdır.

Kaynakça

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. (1351-1352). *Keşfü'l-Hafâ*, Beyrut C. 1-2.
Ak, C. (2001). *Şair padişahlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Arslan, M. (2001). *Sihhat-nâmeler. Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
Erünsal, İ. (2009). II. Murad devri şairlerinden Nakkâş Sâfi ve Diâvânî, *Osmanlı Araştırmaları, Muammer Kemal Özergin Özel Sayısı*, s. 105-118.
Hüseyin Vassaf, (2006). *Sefîne-i Evliyâ, hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.

- İnalçık, H. (2015). *Şair ve patron-patrimonyal devlet ve sanat üzerinde sosyolojik bir inceleme*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- İpekten, H. (1996). *Divan edebiyatında edebî muhitler*, Ankara: MEB Yayınları.
- İsen-Durmuş, T. I. (2006). *II. Selim dönemi sonuna kadar Osmanlı edebî hâmilik geleneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Kemikli, B. (2000). *Sunullah Gaybî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara: MEB Yayınları.
- Pala, İ. (1999). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*, İstanbul: Ötügen Yayınevi.
- Şemseddin Sami, (1999). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı Yayınevi.
- Tavukçu, O. K. (2008). *Muvaşşah (Akrostiş) kültür tarihimizde gizli diller ve şifreler*, İstanbul: Picus Yayınevi.
- Tuman, M. N. (2001). *Tuhfe-i Nâilî (Divan şairlerinin muhtasar biyografileri)*, Cemal Kurnaz - Mustaf Tatçı (haz.), Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2015). *Vakanüvis Râşid'in Sıhhat-âbâd mesnevisi*, Ankara: Gece Kitaplığı.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1964). *Osmanlı tarihi*, C. I, II, III, Ankara.
- Yılmaz, M. (2013). *Kültürümüzde ayet ve hadisler (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Yekbaş, H. (2012). Divan şiirinin sessiz ve gizli anlatımı: Muvaşşah, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7(3), s. 2649-2700.